

Азбуката на езика се състои от 6 гласни: *i, e, ə, a, u, o*, 13 съгласни: *p, m, t, n, c, š, y, k, ŋ, w, ʔ, h*, както и няколко букви за звукове, получени чрез фонологични процеси или заети от испанския език: *b, f, d, s, l, r, č, g*. [4, 5]

	лабиална	венечна	небна	заднонебна	гърлена
преградна	p	t		k	ʔ
носова	m	n		ŋ	
проходна			š		h
преградно-проходна		c	č		
полугласна			y	w	

Таблица 1: Съгласните в чималапа зоке.

	предна	централна	задна
висока	i	ə	u
средна	e		o
ниска		a	

Таблица 2: Гласните в чималапа зоке.

2 Описание на явлението

В езика чималапа зоке се наблюдават няколко морфофонологични промени. Това научно изследване разглежда по-често употребяваните от тях, които се случват на границата между корен и наставка или между две наставки. След всеки пример е даден неговия източник, а за собствените примери е използван речника на Т. Кауфман и Х. Джонсън (2012) - [6]. Примерите са дадени с глоса като първият ред е думата на езика чималапа зоке, вторият ред е морфемния разбор на думата, третият представлява значението на отделните морфемни и четвъртият е превода. Използваните морфемни кодове са дадени в следната таблица:

български	зоке	значение
НОМ2	.A	резултат
НОМ3	.E	причастие
Св	-wə	свършеност на дадено действие
НеСв	-pa	несвършеност на дадено действие
Прит	-ʔey	притежание
ЗМн	-šuk	трето лице, мн. число
Имп	.Aʔ	императивна, заповедна форма

Таблица 3: Морфемни кодове в глосата.

1. Удвояване на съгласна (геминация)

Когато наставката -wə, която се използва за означаване на свършеност на дадено действие (т. нар. "completive"), или наставки, започващи с /ʔ/ - гърлена преградна съгласна (т.е. звукът между гласните в междуметието ʔ-ʔ) - (-ʔəy, -ʔəm, -ʔoy), се добавят към корен, завършващ със съгласна, /w/ или /ʔ/ изчезват и последната съгласна се удвоява. [4, 5]

(1) waššə
waš-wə
хапя-Св
‘Той/тя го ухапа.’ [5]

(3) yoššə
yoš-wə
работя-Св
‘Той/тя работеше.’

(2) təkəyyə
tək-ʔəy-wə
къща-Прит-Св
‘Той/тя имаше къща.’ [4]

(4) kəjjoy
kəj-ʔoy
плод-Прит
‘Той/тя има плодове.’

Има изключение, когато в края на корена е глоталната съгласна /ʔ/ или африкатната съгласна /с/. Тогава /w/ остава. [4]

(5) kaʔwə
kaʔ-wə
умирам-Св
‘Той/тя умря.’ [4]

2. Промяна на /š/ в /č/

В този процес проходната съгласна /š/, в началото на наставката за 3 лице, множествено число /-šuk/, се превръща в преградно-проходната съгласна /č/, когато е предшествана от други съгласни. Когато предходната съгласна е /с/, тя изчезва. [4, 5]

(6) yeʔčukkə
yeʔc-šuk-wə
пристигам-3Мн-Св
‘Те пристигнаха.’ [5]

(7) rəkminčukkə
rək-min-šuk-wə
носв-3Мн-Св
‘Донесоха го.’ [4]

(8) nukčukkə
nuk-šuk-wə
хващам-3Мн-Св
‘Хванахо го.’ [4]

(9) kekčuk
kek-šuk
скачам-3Мн
‘Те скачат.’

3. Хармония на гласните

Класифицираме гласните по следния начин: високи - /i/, /ə/, /u/; средни - /e/, /o/; ниска е /a/. В чималала зоке има 5 наставки, които започват с гласни: -a/-ə; -i/-e; -anəṁ/-ənəṁ; -aʔ/-əʔ; -ə/-a, и всяка гласна се променя според следните правила:

1. /ə/ се превръща в /a/, когато гласната в предходната сричка е средна
2. /e/ се превръща в /i/, когато гласната в предходната сричка е висока

В следващите примери с А ще бъде означавана гласната /ə/, която се превръща в /a/, или си остава /ə/, а с Е - гласната /e/, която се превръща в /i/, или си остава /e/.

(10) wehaʔ
weh.Aʔ
викам.Имп
‘Извикай!’ [5]

(14) huki
huk.E
пуша.НОМ3
‘Цигара’ [5]

(11) nemaʔ
nem.Aʔ
огън.НОМ2
‘Искра’ [5]

(15) ʔaɲwitiʔ
ʔaɲ.wit.Eʔ
уста.вървя.НОМ3
‘Посетител’

(12) hupəʔ
hup.Aʔ
дърпам.Имп
‘Дърпай!’ [5]

(16) hare
haʔr.E
чупя.НОМ3
‘Счупен’ [5]

(13) hehənəmpa
heh.Anəm-ra
живея.НеКонкр-НеСв
‘Те живеят.’

(17) ʔeseʔ
ʔes.Eʔ
танцувам.НОМ2
‘Танцър’

4. Промяна между /ɲ/ и /w/

В езика чималапа зоке носовия звук /ɲ/ в края на корен се превръща в /w/, когато е последван от наставка, започваща с гласна. [5, 4, 7]

(18) way kəwiʔ
way kəɲ.Eʔ
коса боя.НОМ3
‘Сива коса’ [5]

(19) mowa
moɲ-a
спя-Имп
‘Отивай да спиш!(Спи!)’ [4]

3 Паралели с други езици

В езика чиапас зоке, който е от същото семейство, се наблюдава хармония на гласните. Разликата от чималапа зоке е, че вместо /ə/ да се превръща в /a/ и /e/ в /i/, /ə/ се превръща в /i/ и /e/ в /a/.

Може да бъде изобразено със следните примери:

yʔisi → yʔisə ’гледам’

chəki → chəkə ’правя’

wueje → wueja ’звъня’ [2]

В езика карук, говорен от индианско племе със същото име, се наблюдава процес, подобен на геминацията. Вместо удвояването на съгласна да се случва на границата между корен и наставка, то е на

границата между представка и корен. Може да бъде изобразено със следните примери:

mu- + **táat** → mú-**ttaat** 'негова/нейна майка'

mu- + **sára** → mu-**ssára** 'негов хляб'

?u- + **mah** → ?u-**mmah** 'той/тя вижда' [1]

Литература

- [1] W. Bright. The Karok Language. University of California Publication in Linguistics, vol. XIII,, 1957.
- [2] Jan Terje Faarlund. A grammar of Chiapas Zoque. Oxford University Press, 2012.
- [3] Silviano Jiménez Jiménez. San miguel chimalapa zoque. International Journal of American Linguistics, 83(S1):S135–S149, 2017.
- [4] Silviano Jimenez Jimenez. Estudios de la gramatica de la oracion simple y compleja en el Zoque de San Migue Chimalapa. PhD thesis, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropolgía Social, 2019.
- [5] Heidi Anna Johnson. A grammar of San Miguel Chimalapa Zoque. The University of Texas at Austin, 2000.
- [6] Terrence Kaufman and Heidi Johnson. Dictionary of the Language of Zoque of San Miguel Chimalapa, Oaxaca. The University of Texas at Austin, 2012.
- [7] Lyle M Knudson. A natural phonology and morphophonemics of chimalapa zoque. Research on Language & Social Interaction, 8(3-4):283–346, 1975.